

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Klassepositie en autoritarisme: hernieuwde toets van een klassieke hypothese

Scheepers, P.; Eisinga, R.; Snippenburg, L.B. van

Citation

Scheepers, P., Eisinga, R., & Snippenburg, L. B. van. (1989). Klassepositie en autoritarisme: hernieuwde toets van een klassieke hypothese. *Acta Politica*, 24: 1989(3), 337-346. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449751>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449751>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

van werkgelegenheid boven inkomen (Van der Veen en Visser 1982).

Literatuur

- Deemen, A. van, Rationaliteit en sociale keuze. *Acta Politica* 24, 1989a, p. 213-23.
- Deemen, A. van, Eigenbelang, rationaliteit en interpersonele nutsvergelijking: een reactie. *Acta Politica* 24, 1989b, p. 321-4.
- Doel, J. van den, en T. Grondsmas, Inkomensverdeling en politieke-besluitvormingstheorie. *Acta Politica* 14, 1979, p. 433-78.
- Hennipman, P., *Economisch motief en economisch principe*. Noord-Hollandsche Uitgevers Mij.: Amsterdam 1945.
- Olson, M., *The logic of collective action; public goods and the theory of groups*. Harvard University Press: Cambridge (Mass.) 1965.
- Pellikaan, H., Rationele keuze, collectieve besluitvorming en de noodzaak van normen. *Acta Politica* 23, 1988, p. 275-309.
- Pellikaan, H., Eigenbelang, rationaliteit en interpersonele nutsvergelijking. *Acta Politica* 24, 1989, p. 225-35.
- Sen, A.K., On weights and measures: informational constraints in social welfare analysis. 1977, in: A.K. Sen, *Choice, welfare and measurement*. Basil Blackwell: Oxford 1982, p. 226-63.
- Ullmann-Margalit, E., *The emergence of norms*. Clarendon Press: Oxford 1977.
- Veen, R.J. van der, en P.E. Visser, Matiging en het prisoner's dilemma. *Beleid en Maatschappij* 11, 1982, p. 302-10.

Klassepositie en autoritarisme: hernieuwde toets van een klassieke hypothese

P. Scheepers, R. Eisinga en L.B. van Snippenburg

1. Inleiding

Onlangs is in dit tijdschrift een discussie gevoerd tussen Middendorp en Meloen (1989) en Dekker en Ester (1989) over het autoritarisme van de arbeidersklasse. De aanleiding daartoe was een onderzoek van laatstgenoemden naar de relatie tussen klassepositie en autoritarisme met behulp van de klassenindeling van Wright (1979, 1985). Uit dit onderzoek was gebleken dat 'de arbeidersklasse zich geenszins systematisch onderscheidt van andere sociale klassen door proportioneel hogere autoritarismeniveaus' (Dekker en Ester 1986: 27). Middendorp en Meloen (1989) hebben met name bezwaren tegen de klassenindeling die Dekker en Ester in hun onderzoek hanteerden. Zij komen tot de bevinding dat dit meetinstrument slechts zwakke lineaire verbanden vertoont met andere klasse-indicatoren. Daaruit concluderen zij dat de validiteit van Wrights indeling te wensen over laat.

Het weerwoord van Dekker en Ester op deze kritiek is dat de 'indeling van Wright op dit moment de beste keuze vormt vanwege haar (...) mogelijkheden tot vergelijking en cumulatie van onderzoeksresultaten' (1989: 99-100). Deze repliek is in zekere zin wat overdreven, omdat op basis van dit argument een andere klassenindeling veel eerder in aanmerking komt. In 1979 is namelijk door Erikson, Goldthorpe en Portocarero (1979, 1983) een klassenindeling ontworpen voor internationaal vergelijkend onderzoek. Deze zogeheten EGP-indeling is inmiddels in elf landen met succes toegepast, onlangs nog in Nederland door Ganzeboom e.a. (1987). Bovendien bleek in recent onderzoek dat zij een relatief sterke verklaringskracht heeft voor sociopolitieke attitudes als politiek vertrouwen, politieke apathie en opvattingen over sociale ongelijkheid (Kraaykamp, Van Snippenburg en Ultee 1989).

In deze korte bijdrage presenteren we de resultaten van een onderzoek naar het arbeidersautoritarisme met behulp van de EGP-klassenindeling.

Allereerst bekijken we de relatie van deze indeling met een aantal andere indicatoren voor sociale klasse. Vervolgens onderzoeken we of het autoritarisme onder arbeiders sterker is dan onder leden van andere klassen. Bovendien gaan we na wat de verschillen zijn tussen de klassen in anomie, nationalisme, negatieve houding tegenover etnische minderheden, politiek wantrouwen, steun aan beperking van burgerlijke vrijheden en het hebben van een traditioneel beeld van de vrouw. Ten slotte toetsen we of eventueel gevonden verschillen verdwijnen, indien we rekening houden met het opleidingsniveau. Zowel Dekker en Ester (1986) als Middendorp en Meloen (1989) suggereren deze laatste controle.

2. Data en meetinstrumenten

Voor de analyse maken we gebruik van gegevens die zijn verzameld in het kader van het onderzoeksproject 'Sociaal-culturele ontwikkelingen in Nederland 1985' (SOCON 85). Deze gegevens worden representatief geacht voor het volwassen deel van de Nederlandse bevolking. In tabel 1 zijn de belangrijkste bijzonderheden van de meetinstrumenten samengevat; zie Felling e.a. (1987) voor meer gedetailleerde documentatie.

Naast de EGP-klassenindeling hanteren we als indicatoren voor sociale klasse de hoogst genoten schoolopleiding, de ITS beroepenindeling van Van Westerlaak e.a. (1975) en de U&S beroepsprestigeschaal van Sixma en Ultee (1983). De attitudeschalen komen overeen of vertonen grote gelijkens met de meetinstrumenten die Dekker en Ester (1986) en Middendorp en Meloen (1989) hebben gebruikt.

3. Validiteit van de EGP-klassenindeling

In tabel 2 is de verdeling weergegeven van de werkende beroepsbevolking in Nederland volgens de EGP-klassenindeling. Bovendien is daarin de samenhang gepresenteerd tussen deze indeling en de andere indicatoren voor sociale klasse.

In deze studie rekenen we degenen die handarbeid in loondienst verrichten tot de arbeidersklasse. Dit zijn de EGP-categorieën V, VI, VIIa en VIIb. In tabel 2 is te zien dat er een sterke samenhang bestaat tussen de EGP-indeling en de andere drie indicatoren voor sociale klasse. Dit geldt met name voor de samenhang met de U&S beroepsprestigeschaal. Verder kunnen we constateren dat de samenhangen niet geheel monotoon, laat staan lineair zijn.¹ Zo blijkt dat routine hoofdarbeiders (III) gemiddeld ge-

Tabel 1: Klassenindelingen en attitudeschalen

schaal	bron	betrouw- baarheid	range	x	std. dev.
EGP-indeling	Erikson e.a. (1979, 1983)		10 nominale klassen		
<i>overige indicatoren voor sociale klasse:</i>					
hoogst genoten opleiding			1-7	3.5	1.7
ITS beroepen- indeling	Van Westerlaak e.a. (1975)		1-6	3.2	1.5
U&S beroeps- prestigeschaal	Sixma en Ultee (1983)		13-87	45.7	18.8
<i>attitudeschalen:</i>					
autoritarisme	Middendorp (1979)	.78	0-1000	500	100
anomie	Felling e.a. (1986)	.76	0-1000	500	100
nationalisme	Felling e.a. (1986)	.81	0-1000	500	100
negatieve houding minderheden	Felling e.a. (1986)	.91	0-1000	500	100
politiek wan- trouwen	Heunks (1973)	.74	0-1000	500	100
beperking burger- lijke vrijheden	Middendorp (1979)	.74	0-6	2.5	1.8
traditioneel beeld vrouw	Middendorp (1979)	.67	0-1000	500	100

nomen een lager opleidingsniveau hebben dan kleine zelfstandigen met personeel (IVa). Supervisoren handarbeid en hooggeschoolde handarbeiders (V) genieten volgens de gegevens in de rechter kolom meer sociaal aanzien dan kleine zelfstandigen zonder personeel (IVb) en de zelfstandige boeren (IVc). Maar deze samenhangen zijn dermate sterk dat we met de EGP-indeling de scores op de andere indicatoren voor sociale klasse behoorlijk tot goed kunnen voorspellen. Daarom ondersteunen deze resultaten naar onze mening de validiteit van de EGP-classificatie.

Tabel 2: Frequentieverdeling van de EGP-indeling en de samenhang met andere indicatoren voor sociale klasse

EGP-categorieën	abs. perc.		gemiddelde score op		
			oplei- dingsni- veau	ITS beroeps- groepen- indeling	U&S beroeps- prestige schaal
I hogere leidinggevend, grote zelfstandigen en academici	101	12.4	4.82	5.34	75.54
II lagere leidinggevend, geschoolde hoofdarbeiders	212	26.0	4.91	4.33	63.20
III routine hoofdarbeiders	212	26.0	3.64	3.30	44.56
IVa kleine zelfstandigen met personeel	25	3.1	3.93	3.83	40.00
IVb kleine zelfstandigen zonder personeel	21	2.6	3.44	2.56	37.11
IVc zelfstandige boeren	20	2.5	2.86	2.83	35.23
V supervisors handarbeid, hooggeschoolde handarbeiders	27	3.3	3.03	3.00	40.52
VI geschoolde handarbeiders	52	6.4	2.52	2.36	28.54
VIIa half- en ongeschoolde handarbeiders	136	16.7	2.63	2.26	26.75
VIIb ongeschoolde landarbeiders	9	1.0	2.36	2.14	26.00
Totaal	N=815 100.0%				
eta			.55	.66	.85
P			.00	.00	.00

4. Arbeidersklasse en autoritarisme

Voor de verdere analyse van de relatie tussen klassepositie en autoritarisme hebben we de EGP-indeling omgezet in negen dummyvariabelen en een referentiecategorie, namelijk de klasse van hogere leidinggevend, grote zelfstandigen en academici (EGP-categorie I). Met deze dummyvariabelen hebben we vervolgens multiple regressieanalyse uitgevoerd. De geschatte coëfficiënten zijn weergegeven in tabel 3. De coëfficiënten in de-

Tabel 3: Regressie van autoritarisme, anomie, nationalisme, negatieve houding tegenover minderheden, beperking van burgerlijke vrijheden, politiek wantrouwen en traditioneel beeld van de vrouw op de EGP-indeling¹

EGP-categorieën	AUTO	ANOM	NATI	NEGAT MIN	BEPE VRIJ	POLI WAN	TRAD VROU
I hogere leidinggevend, grote zelfstandigen en academici (intercept)	476	450	484	488	1.96	478	484
II lagere leidinggevend, geschoolde hoofdarbeiders	-31*	7	-42*	-44*	-.25	28*	-27*
III routine hoofdarbeiders	-2	33*	3	-2	.20	7	-17
IVa kleine zelfstandigen met personeel	93*	38	67*	64*	-.08	-22	51*
IVb kleine zelfstandigen zonder personeel	26	32	45*	27	.08	-1	7
IVc zelfstandige boeren	71*	43*	54*	48*	1.33*	17	64*
V supervisors handarbeid, hooggeschoolde handarbeiders	45*	33	38	34	-.07	9	27
VI geschoolde handarbeiders	15	48*	30*	34*	.13	19	60*
VIIa half- en ongeschoolde handarbeiders	38*	86*	43*	35*	.48*	44*	25*
VIIb ongeschoolde landarbeiders	55	43	74*	48	.37	-14	44
adjusted R ²	.09	.09	.12	.10	.03	.02	.09

1) ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten, N=815, * = p < .05

ze tabel dienen als volgt te worden geïnterpreteerd. Het intercept is de voorspelde score van de klasse van hogere leidinggevendenden, grote zelfstandigen en academici (de referentieklassse). De ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten geven het verschil in voorspelde score weer tussen deze referentieklassse en de overige sociale klassen.

De arbeidersklassen V en VIIa blijken significant meer autoritair te zijn dan hogere leidinggevendenden, grote zelfstandigen en academici. Kleine zelfstandigen met personeel (IVa) en zelfstandige boeren (IVc) blijken echter het *meest* autoritair te zijn. Kleine zelfstandigen met personeel en zelfstandige boeren hebben ook de meest negatieve houding tegenover etnische minderheden. Zelfstandige boeren zijn bovendien het meest extreem in hun steun aan beperking van burgerlijke vrijheden en hun traditionele beeld van de vrouw.

Ten aanzien van anomie, nationalisme en politiek wantrouwen liggen de zaken iets anders. Ongeschoolde landarbeiders (VIIb) blijken het meest nationalistisch te zijn, gevolgd door kleine zelfstandigen met personeel en zelfstandige boeren. Half- en ongeschoolde handarbeiders (VIIa) zijn het meest anomisch en staan in de sterkste mate wantrouwend tegenover de politiek. Deze bevindingen brengen ons tot de conclusie dat niet de arbeidersklasse, maar kleine zelfstandigen met personeel en zelfstandige boeren het meest autoritair zijn. Typerend voor de arbeidersklasse is daarentegen een sterke mate van anomie en politiek wantrouwen.

5. Klassepositie, opleidingsniveau en autoritarisme

Omdat Dekker en Ester (1986) en Middendorp en Meloen (1989) menen dat de verschillen tussen de sociale klassen onder constanthouding van het opleidingsniveau zullen verdwijnen, hebben we opleidingsniveau als controlevariabele in de multiple regressieanalyse opgenomen. De geschatte coëfficiënten zijn in tabel 4 weergegeven.

In de tabel is te zien dat onder controle van opleidingsniveau de meeste van de eerder gevonden verschillen tussen de arbeidersklasse en de klasse van hogere leidinggevendenden, grote zelfstandigen en academici niet meer significant zijn. Dit geldt voor autoritarisme, nationalisme, negatieve houding tegenover etnische minderheden en steun aan beperking van burgerlijke vrijheden. Half- en ongeschoolde handarbeiders kenmerken zich echter opnieuw door een sterke mate van anomie en een sterk politiek wantrouwen. De meeste van de verschillen tussen de referentiekategorie en de klasse van kleine zelfstandigen met personeel zijn ook na controle op opleidingsniveau significant. Kleine zelfstandigen met personeel zijn we-

Tabel 4: Regressie van autoritarisme, anomie, nationalisme, negatieve houding tegenover minderheden, beperking van burgerlijke vrijheden, politiek wantrouwen en traditioneel beeld van de vrouw op de EGP-indeling en opleiding¹

EGP-categorieën	AUTO	ANOM	NATI	NEGAT MIN	BEPE VRIJ	POLI WAN	TRAD VROU
I hogere leidinggevendenden, grote zelfstandigen en academici (intercept)	561	504	548	556	2.53	488	533
II lagere leidinggevendenden, geschoolde hoofd- en handarbeiders	-27*	9	-39*	-41*	-0.23	29*	-25*
III routine hoofd- en handarbeiders	-22*	21	-12	-18	.07	5	-29*
IVa kleine zelfstandigen met personeel	77*	28	55*	51*	-1.18	-23	41*
IVb kleine zelfstandigen zonder personeel	1	16	25*	6	-0.08	-4	7
IVc zelfstandige boeren	37	21	28	21	1.10*	13	44*
V supervisors en handarbeiders, hooggeschoolde handarbeiders	14	13	14	8	-0.28	6	9
VI geschoolde handarbeiders	-25	22	0	2	-0.13	14	36*
VIIa half- en ongeschoolde handarbeiders	1	63*	15	5	.23	40*	4
VIIb ongeschoolde landarbeiders	15	18	44	16	.10	-18	22
opleiding	-18*	-11*	-13*	-14*	-0.12*	-2	-10*
adjusted R ²	.16	.11	.15	.15	.04	.02	.11

1) ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten, N=815, * = p < .05

derom het meest autoritair. Verder blijken ze het meest nationalistisch en het meest negatief tegenover etnische minderheden te zijn. Zelfstandige boeren steunen opnieuw het sterkst de beperking van burgerlijke vrijheden en denken ook nu het meest traditioneel over de rol van de vrouw. Samenvattend kunnen we zeggen dat voor zover de arbeidersklasse meer autoritair is dan hogere leidinggevend, grote zelfstandigen en academici dit niet door hun beroepspositie op zich, maar door hun lagere opleidingsniveau wordt veroorzaakt. Met uitzondering van anomie en politiek wantrouwen zijn de eerder gevonden significante verschillen na controle voor opleidingsniveau immers niet meer significant. Kleine zelfstandigen met personeel blijven echter significant meer autoritair dan genoemde referentiecategorie.

6. Conclusies en discussie

In deze bijdrage hebben we het autoritarisme van de arbeidersklasse onderzocht met behulp van de EGP-beroepsklassenindeling. We kunnen, kort samengevat, concluderen dat niet de arbeidersklasse, maar kleine zelfstandigen met personeel en zelfstandige boeren het meest autoritair zijn. Arbeiders kenmerken zich vooral door anomie en politiek wantrouwen. Deze bevindingen komen in hoge mate overeen met die van Grabb (1980) en Dekker en Ester (1986). In beide onderzoeken werd, evenals in het hier gepresenteerde, geprobeerd sociopolitieke attitudes te verklaren met behulp van een operationalisering van klassepositie die was gebaseerd op direct aan de aard van het verrichte werk gerelateerde kenmerken. Dit in tegenstelling tot andere onderzoeken waarbij voor de operationalisering van klassepositie genoeg werd genomen met zogenaamde klasseproxies als opleiding en inkomen.

Voor een interpretatie van het sterke autoritarisme van kleine zelfstandigen en zelfstandige boeren kunnen we wijzen op klassieke studies van Fromm (1932, 1936). Fromm meent dat autoritaire attitudes het gevolg zijn van de angst en onzekerheid waarin mensen leven. Kleine zelfstandigen verkeren al geruime tijd in een situatie van sociaal-economische onzekerheid. Hun afzetmogelijkheden zijn ernstig aangetast door de toegenomen concurrentie van grote ondernemingen; sinds het begin van de recente economische crisis bovendien nog eens extra door de koopkrachtdaling van een aanzienlijk deel van de bevolking. Voor boeren geldt dat ze door recente EEG-maatregelen in inkomen zijn gedaald en in hun bestaan worden bedreigd. Voor de interpretatie van de sterke gevoelens van anomie en politiek wantrouwen bij arbeiders zijn enkele aanwijzingen te vinden in

een onderzoek van Scheepers en Van Snippenburg (1989). Daarin wordt geconcludeerd dat de economische stagnatie in de eerste helft van de jaren tachtig de overheid aanzette tot een economisch en sociaal beleid dat vooral de sociaal-economisch zwakkere bevolkingsgroepen heeft getroffen. De daaruit volgende frustratie en statusangst leidde bij hen tot gevoelens van politieke machteloosheid, zinloosheid en isolatie. Dit laatste kan weer verband houden met hun politieke wantrouwen.

Noot

1. In tegenstelling tot Middendorp en Meloen (1989) gebruiken we bij de berekening van de bivariate samenhang tussen de EGP klassenindeling en de overige indicatoren voor sociale klasse niet de Pearson correlatie, maar de contingentiecoëfficiënt 'eta'. In de eerste plaats is de EGP-indeling een nominale classificatie, hetgeen ook geldt voor de klassenindeling van Wright die Dekker en Ester (1986) gebruikten. In de tweede plaats blijkt dat de relaties niet eens monotoon, laat staan lineair zijn. Het gebruik van de Pearson correlatie, zoals Middendorp en Meloen doen, is daarom af te raden. Hun conclusie dat er een zwakke samenhang bestaat tussen de klassenindeling die Dekker en Ester gebruikten en de andere klasse-indicatoren is dan ook minder relevant en ongenueanceerd.

Literatuur

- Dekker, P., en P. Ester, Sociale klasse en autoritarisme: sterke leiders, zwakke verbanden. *Acta Politica*, 21 (1986), 3-37.
- Dekker, P., en P. Ester, Klassepositie als determinant van autoritarisme; een reactie op Meloen en Middendorp. *Acta Politica*, 24 (1989), 97-104.
- Erikson, R., J.H. Goldthorpe en R. Portocarero, Intergenerational class mobility in three West European countries: England, France and Sweden. *British Journal of Sociology*, 30 (1979), 415-441.
- Erikson, R., J.H. Goldthorpe en R. Portocarero, Intergenerational class mobility and the convergence thesis: England, France and Sweden. *British Journal of Sociology*, 34 (1983), 303-343.
- Felling, A., J. Peters en P. Scheepers, *Theoretische modellen ter verklaring van ethnocentrisme*. Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, Nijmegen 1986.
- Felling, A., J. Peters, O. Schreuder, R. Eisinga en P. Scheepers, *Religion in Dutch society 1985. Documentation of a national survey on religious and secular attitudes in 1985*. Steinmetz Archive, Amsterdam 1987.

- Fromm, E., Ueber Methode und Aufgabeteil einer analytische Sozialpsychologie: Bemerkungen über Psychoanalyse und historische Materialismus. *Zeitschrift für Sozialforschung*, 1 (1932), 28-54.
- Fromm, E., Sozialpsychologischer Teil, in: M. Horkheimer, *Studien über Autorität und Familie*, Forschungsberichte aus dem Institut für Sozialforschung, Felix Allan, Parijs 1936, 77-135.
- Ganzeboom, H., R. Luijckx, J. Dessens, P. de Graaf, N.D. de Graaf, W. Jansen en W. Ultee, Intergenerationele klassenmobiliteit in Nederland tussen 1970 en 1985. *Mens en Maatschappij*, 62 (1987), 17-43.
- Grabb, E.G., Marxist categories and theories of class: The case of workingclass authoritarianism. *Pacific Sociological Review*, 23 (1980), 359-376.
- Heunks, F.J., *Aliënatie en stemgedrag*. Dissertatie, Katholieke Hogeschool Tilburg, Tilburg 1973.
- Kraaykamp, G., L.B. van Snippenburg en W.C. Ultee, Beroepsklasse en beroepsprestige als verklaring voor inkomen, ongelijkheidsopvattingen, politiek vertrouwen en politieke apathie. *Mens en Maatschappij*, 64 (1989).
- Middendorp, C.P., *Ontzuiling, politisering en restauratie in Nederland*. Boom, Meppel 1979.
- Middendorp, C.P., en J.D. Meloen, Over het autoritarisme van de arbeidersklasse. *Acta Politica*, 24 (1989), 83-96.
- Middendorp, C.P., en J.D. Meloen, Nawoord. *Acta Politica*, 24 (1989), 105-107.
- Scheepers, P., en L.B. van Snippenburg, Politieke apathie en radicalisme in de jaren tachtig. (verschijnt in) *Sociale Wetenschappen* (1989).
- Sixma, H., en W. Ultee, Een beroepsprestigeschaal voor Nederland in de jaren tachtig. *Mens en Maatschappij*, 59 (1983), 360-382.
- Westerlaak, J.M. van, J.A. Kropman en J.W.M. Collaris, *Beroepenklapper*. Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, Nijmegen 1975.
- Wright, E.O., *Class, crisis and the State*. Verso, Londen 1979.
- Wright, E.O., *Classes*. Verso, Londen 1985.

Literatuur

Besluitvorming en macht

Bespreking van:

- Beck, W., 1987: *Parlementaire controle: ritueel of sturingsinstrument?* (Assen/Maastricht: Van Gorcum);
- Goverde, H., 1987: *Macht over de Markerruimte* (Amsterdam/Nijmegen: Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap/KU Nijmegen)
- Koppenjan, J.F.M., A.B. Ringeling en R.H.A. te Velde (red.), 1987: *Beleidsvorming in Nederland* (Den Haag: VUGA);
- Rosenthal, U., 1988: *Bureaupolitiek en bureaupolitisme* (Alphen aan den Rijn: Samsom H.D. Tjeenk Willink);
- Seidman, H., en R. Gilmour, 1986: *Politics, Position, and Power: From the Positive to the Regulatory State (4th ed.)* (New York/Oxford: Oxford University Press).

D.F. Westerheijden

1. Inleiding

De manier waarop collectieve beslissingen worden genomen kan van groot belang zijn voor de inhoud van die beslissingen. Met de collectieve besluitvormingsprocessen van de overheid lijkt iets mis te zijn, want zoals iedere politicoloog weet is het voor de overheid buitengewoon moeilijk een redelijk, samenhangend en effectief beleid te voeren. In een aantal gevallen lijkt het overheidsbeleid zelfs het tegengestelde van redelijk, samenhangend en effectief; het tart soms elke notie van algemeen belang, rechtvaardigheid, gezond verstand of fatsoen.¹ Zulke gevallen zijn voer voor politicologen en bestuurskundigen: wat ging er mis, waarom ging het mis, wat proberen we eraan te doen en waarom gaat ook dat mis? Deze of dergelijke vragen stelden zich de onderzoekers wier studies in dit overzicht worden besproken.

Valt uit deze studies naar besluitvorming door de overheid iets te destilleren in de geest van één volgens allen belangrijke factor? Dient deze al dan niet positieve bevinding gevolgen te hebben voor normatieve beschouwingen over de inrichting van de overheid? Deze twee vragen vormen de leidraad voor dit overzichtsartikel, dat is gebaseerd op enkele vrij recente publikaties van uiteenlopend karakter, maar met de belangstelling voor besluitvorming als verbindend element. Drie publikaties betreffen *case*